

**Скарби нашого фонду: література XVII – поч. XX ст.
з архітектури Парижа**

Карташева Марія Несторівна

Завідувач сектора основного книгосховища НТБ
Національного університету «Львівська Політехніка»

Фонди книжкових пам'яток є базою для вивчення світової історії книги та книжкової справи, літератури та мистецтва, історії науки та техніки. Завдання книгознавців-бібліотекарів – збирати, зберігати й повертати у науковий обіг унікальні книжкові пам'ятки.

У фондах нашої бібліотеки збереглися книги, на сторінках яких знаходимо відомості про світову культуру. Досить великий масив складають унікальні зарубіжні видання XVI – поч. XX ст., присвячені питанням світової архітектури, вони можуть зацікавити не тільки фахівців, а й пересічних читачів.

Із століття в століття покоління будівельників залишали нам свої шедеври. Простий їх перелік – від пірамід Єгипту до палаців Вавилону, від Рицарського замку Тамплієрів в Сирії до Версальського палацу - був би довгим і нудним заняттям. Важко сказати, чим належить більше захоплюватися – терпінням чи винахідливістю людей.

У фонді НТБ Національного університету «Львівська політехніка» зберігається альбом Гесслінгів, Егона і Вальдемара, «**Старий Париж**», т. 2, 1907 р., який представляє нам Париж як столицю Франції, що посіла місце головного економічного, політичного і культурного центру країни. Найбільшого розвитку місто зазнало під час правління імператора Наполеона III (1808-1873), який забажав, щоб Париж став одним з найпрекрасніших міст світу, відповідав вимогам сучасності. Перебудувати місто – це гігантське завдання – він доручає людині, якій довіряв: Жоржу Осману (помер 11. 01.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності
бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів,
Україна

1891 р.). Завдяки префекту Ж. Осману в Парижі були збудовані нові магістралі, площі, закладені парки, центральний ринок.

У згаданому альбомі представлені пам'ятки початку Ренесансу – Замок Гайо (Le Chateau Gaillon) і Будинок Франсуа I (La Maison Francois I). Назва «Gaillon» вперше згадувалась в XII ст. Це була приватна власність, яка не раз перепродувалась, і от в 1509 р. архієпископ Руана кардинал Амбуаза доручає будівельникам реконструювати свою заміську резиденцію замок Гайо біля Вернона (Аркуші №№ 1-17). Вхідний павільйон замку Гайо отримує нові архітектурні форми, які були пізніше використані в крилі замку Франсуа I (1494-1547), короля Франції. Автори стверджують, що говорити про Фонтан невинних (вкладні аркуші 52 і 53) це співати дифірамби Жану Гужону. Цей прекрасний художник, який був архітектором і найвідомішим скульптором Ренесансу у Франції, народився до 1515 р. і помер між 1564 і 1568 рр. в Болоньї, де він переховувався після того, як втік з Франції з релігійних причин.

Фонтан невинних датується 1547-1549 рр. В історичній, біографічній, хронологічній і монограмній енциклопедії (автор Август Деммін) читаємо, що Фонтан невинних був збудований в 1550 р. Жаном Гужоном, народженим в 1510 р. і вбитим в Сен-Бартелемі в 1572 р. Особняк Карнавале, який представлений на ілюстраціях цього альбому, також результат роботи Жана Гужона. Ніхто так, не володів мистецтвом об'єднувати скульптуру і архітектуру, як Жан Гужон.

Досліджуване аркушеве видання, сформоване у вигляді папки четвертого формату, вийшло друком у серії «Історичні документи з архітектури та скульптури». На фронтисписі зображена гробниця Луї XII. Автори зібрали і описали зображення пам'ятників Парижа в стилі Луї XII та Франсуа I. На титульних аркушах – видавничі знаки з ініціалами видавця «В. Н.» (Bruno Hessling). Текст з ілюстраціями доповнено 60 вкладними аркушами з зображеннями, виконаними способом

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

геліотипії (процес плоского фотомеханічного друкування), які знайомлять з пам'ятками архітектури Парижа, зокрема Лувра.

Відомо, що на даний час Лувр – це один з найбільших художніх музеїв світу (третій у світі за площею: 160106 квадратних метрів, з яких на 58470 розташовані експозиції). Музей знаходиться в центрі Парижа, на правому березі Сени, з його архітектурою можна ознайомитися завдяки альбому. Будівля музею – старовинний королівський палац (Palais du Louvre). В основі Лувра лежить замок-фортеця – Велика башта Лувра, яку спорудив король Філіп-Август в 1190 році. Головним призначенням замку було спостереження за шляхами вторгнення і набігів епохи вікінгів. В 1594 році Генріх IV вирішує об'єднати Лувр з палацом Тюільрі, який було збудовано за бажанням Катерини Медичі в 1564 році Філібером де Лормом. Вся історія Лувра – це руйнування, будування, перетворення в королівську резиденцію. В 1750 році палац вирішили знести, але до цього не дійшло. Після буремних революційних років реконструкцію Лувра продовжив Наполеон I, а вже завершив Наполеон III.

Видатною пам'яткою першої половини XVII ст. є споруджений архітектором Лемерсьє павільйон годинників (поч. 1624 р.), який складає центральну частину західного фасаду Лувра. Композиція цієї прекрасної за пропорціями і класичною за замальовкою деталей і ордерів будівлі була обумовлена її органічним зв'язком зі спорудженим архітектором Леско ще в XVI ст. фасадом Лувра – одним з найкращих зразків французького ренесансу. Вміло поєднуючи архітектуру строгих, і в той же час пластично насичених форм павільйону з багато декорованими ордером і ліпниною фасаду Леско, - Лемерсьє надав йому особливої значущості та монументальності. Він збудував над третім аттиковим поверхом високий четвертий поверх, увінчаний системою барочних за поєднанням, але класичних за деталями фронтонів, які підтримуються парними

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

каріатидами. Високий об'єм павільйону завершується могутньою купольною покрівлею.

До будівництва парадного королівського палацу Лувра, зокрема його східного фасаду, спричинився Клод Перро (1613-1688), який був одним із високоосвічених людей свого часу і найбільш послідовних провідників ідей класицизму в архітектурі. Йому належить переклад трактату Вітрувіуса, обширний коментар до нього і ряд теоретичних праць з архітектури. Маркус Вітрувіус Полліо – римський архітектор, письменник та інженер, який жив і творив в першому столітті до нашої ери. Вітрувіус є автором трактату «De Architectura», відомого сьогодні як «Десять книг про архітектуру». Трактат написаний латинською і грецькою мовами, присвячений імператору Августу. Ця робота є єдиною вцілілою, нею керувалися художники, мислителі, архітектори, серед них Леон Баттіста Альберті (1404-1472), Леонардо да Вінчі (1452-1519), Мікеланджело (1475-1564), Андреа Палладіо (1508-1580) (деякі праці останнього наявні в нашому фонді) та багато інших. Вона перекладалася німецькою, італійською, французькою, англійською, іспанською та іншими мовами.

У фонді нашої бібліотеки зберігаються два переклади трактату Вітрувіуса. Один переклад німецькою мовою переданий готичним шрифтом, характерним для німецького письма епохи середньовіччя (12–15 ст.). Його здійснив Гвалтерус Рівіус. Цей палеотип був надрукований в 1548 р. Його обкладинка виконана з дерева, обтягнутого шкірою коричневого кольору, та оздоблена металевими застілками. Другий переклад німецькою мовою, зроблений Августом Родом, вийшов друком у 1796 р.

У альбомі представлено східний фасад Лувра, який часто називають «Колоннадою Лувра», і складає частину двох об'єднаних в XVII ст. палаців – Тюільрі і Лувра з їх парадними анфіладами для прийомів, житловими і допоміжними приміщеннями, розташованими на нижніх і верхніх поверхах.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Приклади перерахованих оздоблень, гравюр представлені на аркушах видання «Палаці Лувра і Тюільрі».

Фасад довжиною 173 м має центральний і два бокових виступи (ризаліти). Монументальний фасад будівлі з його збільшеними формами і перебільшеним масштабним устроєм повен величі і благородства, одночасно в ньому відчувається відтінок абстрактного холоду, характерного раціональному мистецтву архітектора Клода Перро і багатьом найбільш ортодоксальним художнім творам французького класицизму XVII ст.

Академічна суворість форм східного фасаду Лувра, одноманітність могутніх здвоєних колонад, які мають виключно декоративне значення, позбавляють його архітектуру життєвої повноти і безпосередності, поступаючись холодному розрахунку і надуманості.

Видання у трьох частинах п'ятого формату «**Палаці Лувр і Тюільрі**» (*“Palais du Louvre et des Tuileries”*) вийшло друком у 1875 р. На видавничих знаках – ініціали А. Мореля: «А. М.». Кожна частина складається зі 100 вкладених аркушів з внутрішніми і зовнішніми орнаментами Палаців, репродукованими геліографічними методами Едуарда Балдюса (1820-1882), французького фотографа-художника. Детально представлені фрагменти декоративних архітектурних оздоблень палацу. Захоплюють скульптури, зображені на аркушах 3-ї частини «Палаців Лувра і Тюільрі», що належать до садів Тюільрі. Сад, розташований при палаці Тюільрі, був закладений у 1600 р., пізніше у 1655 р. його планування було вдосконалене знаменитим садовим архітектором Людовика XIV Ленотром з орієнтуванням на французький стиль: з терасами, великими прямими алеями, квітниками, басейнами, фонтанами тощо. Наполеон I ще більше прикрасив цей сад, встановив орнаментальну огорожу. Аркуші 3-ї частини №№ 26, 27, 28, 32, 37, 39, 40, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 61, 71, 81, 95, 99, 100 – подають

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

зображення входу у сад, прекрасних ваз, численних величних скульптур.

Ще одне унікальне видання із наших фондів вийшло друком в 1868 р. Це праця Руйе Ежена (1827-1891) «Приватні покої Її Величності Імператриці в Палаці Тюільрі, декоровані М. Лефюелем, архітектором Їого Величності Імператора» (*“Les appartements privés de S. M. L’imperatrice au Palais des Tuileries decorees par M. Lefuel, architecte de S. M. L’empereur”*). До тексту додаються 20 гравюр за рисунками Ф. Ру і Поля Сельє (F. Roux et Paul Sellier). Виконали їх Август Гійомо (Aug. Guillaumot) та ін. За довідкою, яку дає універсальний енциклопедичний словник «Новий ілюстрований Ларусс», Жан-Ежен Руйе (1827-1901) – французький архітектор, який збудував у рідному місті Невіль-о-Понт (департамент Марна) мерію, готель де Пом’є (Париж), притулок для старих моряків (L’hospice des Vieux-Marins) в Булонь-сюр-Мер.

У 1889 році Ж.-Е. Руйе виграв конкурс на право реконструкції мерії X-го міського району в Парижі. Окрім монографії «Приватні покої ...» він опублікував дуже важливу працю «Архітектурне мистецтво у Франції» (*“L’art architectural en France”*) (1859–1866). У передмові до «Приватних покоїв» автор пише, що декоративне мистецтво належить до найбагатрих людських талантів. Це воно робить з житла людини щось більше, ніж притулок. Воно з’явилося на зорі цивілізації і тепер через роки, через століття, збагачуючись і очищаючись, передає нам, як вірний очевидець, звичаї, думки і спосіб життя у минулому. В цьому основна роль декоративного мистецтва. Автор зазначає, що в наших будинках, захищених від впливу сезонних негод, інших руйнівних елементів, можна застосовувати для орнаменталізації всі багатства, які нам дали мистецтво і природа. Ми можемо використовувати золото та мідь, залізо та бронзу, агат, онікс, фаянс, мармур всіх видів, найрізноманітніші породи деревини.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Щодо кольорів, – ми можемо розгорнути майже необмежену гаму відтінків і використати найяскраві чи найм'якші, найнасиченіші чи найспокійніші. З цього розмаїття декоративних елементів важливо зробити правильний вибір, який визначить основний принцип – смак. Дві незаперечні умови повинні бути визначальними: закон гармонії та закон відповідності. Книга переконує, що декоративне мистецтво повинне відповідати величині авторитету користувача, жоден матеріал не буде занадто багатим для місцеперебування правителя; розпис склепіння та простінків, самих гобеленів повинен нагадувати про високі справи адміністративного закладу, високі персони, які відзначились чи на війні, чи в науці, чи в мистецтві. Палац став справжньою галереєю ілюстрації правління, він передає нащадкам славу пам'ять про великих людей епохи і їх почесні справи.

Декоративне мистецтво – це джерело навчання і наслідування, його використовують для прикрашання особистих покоїв. Таким чином, у спальні талант митця повинен зібрати все, що є найбільш радісне і кокетливе. Архітектор передбачить м'яке освітлення, художник представить приємні родинні сюжети, які зачаровують уяву. Якщо прикрашається літня вітальня, всі деталі орнаментациї презентуються через намальовану картину, скульптурне зображення чи фонтани, вони повинні сприяти пробудженню відчуття свіжості. Через отвори в товстих стінах, закриті вітражами, пробивається світло. Тут сонячно. У великих і малих кімнатах господар, щоб зробити собі приємне, замовляє багато золота, кольорових прикрас. Стіни прикрашають портретами предків, рослинним орнаментом та арабесками; над дверима прикріплюють красиві карнизи. В будуарі, навпаки, оздоблення буде витонченим і вишуканим, блискучим, але не надто, і навіюватиме своєю легкістю фарб почуття прихильності, доброго настрою і задоволення.

Автор вважає, що своїм виданням “Приватних покоїв ...” він передав мрії людини з найбільш витонченим смаком. 7 аркушів представляють Зелений салон. В ньому перебувають придворні дами та камергери, близькі до особи Її Величності. Ці функціонери повинні пропускати відвідувачів в Рожевий або очікувальний салон, а вже потім в останній – Голубий салон, де Її Величність дає їм аудієнцію. Основним кольором декорацій є ніжний зелений, який нагадує кольори першої квітневої рослинності. На блідо-зелених панно – темно-зелені арабески, відтінені золотом і обрамлені позолоченим ліпним орнаментом. На овальних дверних карнизах зображені птахи з блискучим пір’ям, яке ніби розвивається посеред зелені і створює ілюзію весни і шарму.

Рожевий салон – це салон для очікування, його можна було б ще назвати салоном квітів. Основним кольором салону є різні відтінки рожевого. Ансамбль зображень представляють в завершених прекрасній гармонії чарівні водяні лілії, фіалки, маргаритки, мак-самосійка. Оздоблення Рожевого салону показані на 5 аркушах.

На 7 аркушах представлений Голубий салон. На 13-ому аркуші направо від каміну з білого мармуру зображені двері в робочий кабінет імператриці. Над дверима – медальйон овальної форми з портретами придворних дам. Справа ми бачимо портрет мадам герцогині Морні, а зліва – принцеси Анни Мурат, герцогині Муші. На двох медальйонах, які знаходяться навпроти, зображені герцогиня Валеска і маркіза Кадор. Над каміном здійснюється дзеркало, яке закінчується овальним медальйоном з вензелем Її Величності. Він прикріплений до карниза стяжками і гірляндами квітів.

На 16-ому аркуші – портрет герцогині Малакоф. Як і інші портрети, цей належить пензлю Едуарда Дюбуфа. Над дзеркалом – медальйон з вензелем «E.N.», він прикрашений лавровим листям і підтримується золотими стяжками. 20-ий аркуш – це план трьох салонів та різні профілі.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Після перегляду вищезгаданих вкладних аркушів ми можемо уявити собі інтер'єр особистих покоїв Тюільрі: вишукані меблі, розквітлі квіти у вазах севрського фарфору на елегантних жардиньєрках (підставках), люстри з гірського кришталю. Можемо також уявити пишність свят, які проводились в салонах Імператриці. Але ці свята – інтимні, тут не проводили великих прийомів, декілька привілейованих за рангом, за народженням чи талантом, були «допущеними», їх строгі елегантні костюми змагаються за свіжістю, блискучістю з декоруванням салонів.

Публікацію цієї роботи дозволили як Його Величність Імператор, так і Її Величність Імператриця. Особисті покої Тюільрі створив на прохання Його Величності Імператора архітектор М. Лефюель. Це його таланту ми завдячуємо, захоплюючись загальною гармонією, витонченістю, чарівністю і завершеністю деталей. М. Лефюель звернувся до найбільш талановитих художників для виконання різних частин декорування: портрети голубого салону були довірені М. Едуарду Дюбуфу; стеля і карнизи над дверима рожевого салону – М. Чапліну; всі невеликі предмети з каменя з рельєфно вирізьбленими зображеннями, які прикрашають двері, і картини трьох салонів, – М. Б'єннурі; оформлення квітів та букетів трьох салонів – М. де Гекас; арабески – М. Бюрету; скульптури – М. Лепретру та М. Дусамі. Стиль, в якому збудовані в 1858 році «Покої», пізніше назвали стилем Наполеона III.

Стародрук четвертого формату **«Спосіб добре будувати для усяких осіб»** (*Maniere de bien bastir pour toutes sortes de personnes*) вийшов у світ 1647 року (на титульному аркуші рік видання вказано римськими цифрами: M.DC.XLVII), а надійшов в нашу бібліотеку в липні 1957 року. Автор П'єр ле Мює – архітектор, відомий завдяки цьому стародруку та будівлям, які він створив. Книга містить відомості про деякі його архітектурні творіння. В Парижі, наприклад, він збудував готель Даво (l'hostel Dauaux), будинок Тюбер, Замок Шато-де-Понт-сюр-Сен. В першій частині книги описані і представлені

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

креслення королівських будівель. В другій частині зображені фасад, плани першого та другого поверхів готелю Даво в Парижі; плани перших та других поверхів замків де Понт в Шампані, Танлай в Бургундії, вид на вхід та перший поверх замку де Шоїні.

Книга цікава своєю орфографією, в ній відображені особливості мови епохи. На титульному аркуші є власницький запис (печатка) “Ze zbiogu Jana sas Zubrzyckiego”. Отже, вона належала Яну Сас-Зубрицькому, відомому архітектору, професору «Львівської політехніки». Оригінальна оправа цієї книги не збереглася, палітурки очевидно були зроблені набагато пізніше, ніж вона вийшла друком. На обкладинці – золоте тиснення польською мовою: “Architektura z XVII wieku”. На титульному аркуші надрукований знак привілею короля, це означає, що видавцю, друкарю, книгопродавцю надавалось виключне право на друкування і розповсюдження книги. Особливу увагу привертають прикраси титульної сторінки. На малюнках зображені молоді красуні на тумбах з письмовим, креслярським приладдям в руках, внизу – три крилаті ельфи, зверху – мускулісті ангели (хлопчик і дівчинка), герби, корона і т. д. На останньому аркуші оправи є штамп Облкниготоргу м. Львова і ціна 300 крб., що свідчить про джерело надходження книги до нашої бібліотеки.

Як пише Г. І. Ковальчук в своїй книзі «Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах», «слід пам'ятати, що зарубіжні стародруки у вітчизняних бібліотеках – це невід'ємна частина нашого національного культурного надбання». У наших фондах багато недосліджених книг, їх необхідно вивчати, про них треба говорити. З часом термін «рідкісна книга» набуває більш широкого розуміння – від малотиражності чи фізичної рідкості до цінності книжки за різними критеріями: змісту, художнього оформлення, поліграфічного виконання, приналежності видатній особі тощо.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Список використаних джерел:

1. Hessling E. Le vieux Paris. Vol. 2 : Styles Louis XII et Francois I avec des etudes sur le chateau de Gaillon et la maison Francois de Moret / Hessling Egon, Hessling Waldemar.- Berlin: SW. 11 ; New York : Bruno Hessling G.m.b.H. ; Librairie de l'architecture et des arts decoratifs, 1907.- 40 p.: ill., 60 pl. (Documents historiques d'architecture et de sculpture, premiere serie)

2. Palais du Louvre et des Tuileries: motifs de decoration interieure et exterieure reproduits par les procedes d'heliogravure de E. Baldus [Образотворчий матеріал]: en 3 pt. - Paris : V-e A. Morel & C-ie, Libraires-Editeurs, 1875.- 300 p. : ill.

3. Rouyer Eugene. Les appartements prives de S. M. L'Imperatrice au Palais des Tuileries decorees par M. Lefuel, architecte de S. M. L'Empereur / Rouyer Eugene.- Paris : Librairie polytechnique de J. Baudry, Editeur, 1868. - 10 p., 20 pl.

4. Быков В. Е. Архитектура Италии и Франции XVII столетия (барокко и классицизм XVII в.) / Быков Вениамин Евгеньевич. – М.: МАИ, 1958. – 44 с.: ил.

5. Леврон Ж. Лучшие произведения французских архитекторов прошлого: пер. с фр. / Леврон Жак. – М.: Стройиздат, 1986. – 171 с.: ил.

6. Бродский Б. Пять древних столиц / Бродский Борис. – М.: Сов. худож., 1964. – 124 с.: ил.

7. Pierre le M. Maniere de bien bastir pour toutes sortes de personnes / 2-e ed., reveue, augmentee et enrichie. / Pierre le Muet. - A Paris : Chez Francois Langlois, dict Chartres, Marchand Libraire, 1647.- 113 p.: ill., 26 pl.

8. Nouveau Larousse illustre: diction. universel encyclopedique. / directeur Claude Auge. - Vol. 7. - Paris: Librairie Larousse, 178, [7]: 9486 gravures, 160 tableaux, 104 cartes.

9. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Ковальчук Галина Іванівна;

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

наук. ред. Л. А. Дубровіна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. книги. – К. : НБУВ, 2004. – 644 с.

10. Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника ; редкол.: М. М. Романюк (відп. ред.) та ін. – Львів, 2004. – Вип. 12. – 510 с.

11. Demmin A. Encyclopedie historique, archeologique, biographique, chronologique et monogrammatique des beaux-arts plastiques: [en 5 t.] / Demmin Auguste.- T.2. – Paris : Furne, Jouvet et C-ie, editeurs, [1873]. – P.409-1228 : ill.